

А. Ю. Мартинов

Міжнародні організації

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – форма міждержавного співробітництва і багатосторонньої дипломатії. Виникнення М. о. у 19 ст. стало результатом зростання тенденції до інтернаціоналізації багатьох аспектів сусп. життя. 1815 створ. першу європ. міжнар. організацію – Центр. комісію навігації по Рейну. Наступ. етапом розвитку М. о. було виникнення міжнар. універсал. організацій: Всесвіт. телеграф. (1865) і пошт. (1874) союзів. Сучасні М. о. відрізняються від них ширшою компетенцією та складнішою структурою. У 20 – на поч. 21 ст. термін «М. о.» застосовують щодо міждерж. (міжуряд.) та неуряд. організацій. Взаємні зв'язки та співробітництво між М. о. (на поч. 21 ст. – понад 4 тис., з них понад 300 – міжуряд. організацій) засвідчують наявність певної системи, в центрі якої знаходиться ООН. Міждерж. організації функціонують на засадах договору про заснування державами-членами. Статутні документи М. о. відображають мету та механізми їхньої роботи. М. о. є суб'єктами міжнародного права, напр., НАТО та Європейський Союз. Неуряд. М. о. створюють не на підставі міждерж. договорів, а на основі угоди між фіз. або юрид. особами (Міжнародна амністія, Ліга т-в Червоного хреста та півмісяця, «Грінпіс» тощо). Членство в неуряд. М. о., як правило, не обмежене для всіх зацікавлених суб'єктів. За колом учасників міжнар. міждерж. організації поділяють на універсал., членство у яких відкрите для всіх держав (ООН та її спеціалізов. установи), та регіон., членство в яких залежить від приналежності країни до певного регіону (Афр. союз, Організація амер. єдності та ін.). Статути деяких регіон. організацій передбачають надання статусу спостерігача для держав, що не належать до регіону їхньої компетенції, зокрема Україна є спостерігачем у «Русі неприєднання» (1996). Міждерж. організації можуть мати заг. або спец. компетенцію. Діяльність М. о. заг. компетенції поширена на всі сфери міждерж. відносин, М. о. спец. компетенції обмежують свою роботу певною спец. сферою, як приклад – МАГАТЕ (Міжнар. агентство з атом. енергії). Класифікація М. о. за обсягом повноважень дає підстави виокремити міждерж. та наддерж. М. о. До першої групи належить більшість М. о., метою діяльності яких є організація міждерж. співробітництва; мета наддерж. М. о. – міжнар. інтеграція. Їхні рішення безпосередньо поширені на громадян та юрид. осіб держав-членів. Після підписання Маастрихтського договору 1992 елементи наддержавності наявні у діяльності ЄС. За порядком вступу М. о. поділяють на відкриті (з правом вступу будь-якої держави) та закриті (вступ лише за згоди держав-чл.). В умовах глобалізації М. о. відіграють

важливу консультативну та прикладну роль. Зміна політ. впливу в них залежить від співвідношення потенціалів держав-учасниць, тривалість існування зумовлена проблемою або конкрет. інтересом, заради розв'язання чи реалізації яких вони створені. Станом на 2018 Україна є чл. бл. 80-ти М. о. Міжнародні регіональні організації (М. р. о.) об'єднують країни певного регіону. Їх створюють на основі договору з метою вирішення спіл. проблем відповідно до нац. інтересів держав-членів. Сферою діяльності М. р. о. можуть бути питання у межах регіон. співробітництва: спіл. безпека, екон., політ., культурна взаємодія. Глава 8 Статуту ООН передбачає умови створення та діяльності регіон. організацій безпеки. За сферою компетенції М. р. о. поділяють на організації заг. та спец. компетенції. Зазвичай, вони мають певну організац. структуру та постійно діючі керівні органи, напр., Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). М. р. о. покликані сприяти розвиткові ефектив. дво- та багатосторон. співробітництва, стабілізації міжнародних відносин. З метою розвитку прикордон. співробітництва між суміж. регіонами сусід. європ. держав від 1950-х рр. створюють єврорегіони. Від 1990-х рр. окремі укр. області та р-ни беруть участь у діяльності єврорегіонів «Буг», «Карпати», «Верхній Прут», «Нижній Дунай». Учасники М. р. о., як правило, конкурують між собою за ступ. впливу на рішення та їхнє виконання. За цим критерієм визначають місце певної держави у регіон. ієрархії впливів. Після розпаду СРСР Україна намагалася створити альтернатив. рос. центр інтеграції. Прикладом таких зусиль є неформал. Балт.-Чорномор. дуга, яку РФ розглядає у логіці «сан. кордону», покликаного відокремити РФ від Європи. Подібні геополіт. та стратег. протиріччя обмежують потенціал діяльності існуючих М. р. о. Водночас зазнач. організації залишаються полем дипломат. переговорів, спрямов. на конструктивне вирішення існуючих проблем на основі норм міжнар. права та принципів добросусідства. Виконання зазнач. функцій надає сенс існуванню М. р. о., однак історія цих організацій закінчується у разі вичерпання предмета співпраці. Так, у процесі європейської інтеграції було вичерпано функції Європ. об'єдн. вугілля і сталі (створ. 1952): після підписання Римського договору 1957 воно увійшло до структури Європ. екон. співтовариства, після підписання Маастрихт. договору 1992 про створення ЄС 2002 припинило діяльність. Також може зменшуватися і кількість держав-чл. М. р. о. Напр., засн. 1960 Європ. асоц. вільної торгівлі після вступу 1973 до Європ. екон. співтовариства Великої Британії, Данії та Ірландії втратила чверть своїх чл., а після вступу до ЄС Швеції, Австрії та Фінляндії (1995) опинилася на периферії європ. екон. співпраці. Приклад низки афр. регіон. організацій із обмеженим потенціалом співпраці та гострими протиріччями свідчить про можливість конфронтац. варіанту розпаду М. р. о., внаслідок чого зростає заг. нестабільність міжнар. відносин. Зазнач. тенденція особливо характерна для періодів глобал. екон. криз та зміни формату систем міжнар. відносин. Нині Україна є чл. декількох М. р. о.: ОБСЄ, ОЧЕС, Центр.-європ. ініціативи, ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова).

Рекомендована література

1. Шibaева Е. А. Право международных организаций. Москва, 1986;
2. Зайцева О. П. Международные организации: принятие решений. Москва, 1989;
3. Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Уж., 1999;
4. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин. К., 2003;
5. Дипломатичний корпус. К., 2008;
6. Гердеген М. Європейське право. К., 2008.

Бібліографічний опис:

Міжнародні організації / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-65160>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).